

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Рада молодих вчених і спеціалістів ТНПУ ім.В.Гнатюка
Студентське наукове товариство ТНПУ ім.В.Гнатюка

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції

23-24 грудня 2009 року

ЧАСТИНА II:

***суспільствознавство, географія, фізика, математика, інформатика,
техніка, біологія, хімія, фізичне виховання***

**Тернопіль
2009**

важливе місце у повсякденному житті родин гірників. Так, 50% членів шахтарських родин – чоловіків і жінок – прочитували хоча б одну книгу на місяць, а біля 10% були справжніми книголюбамі – за місяць вони прочитували три і більше книг [2, 170].

Таке захоплення читанням та телебаченням мало позитивний вплив на шахтарів та їхні родини – збільшувався кругозір, рівень ерудиції, підвищувалася культура особистості. Але наслідком надмірного використання пасивних форм дозвілля у повсякденному житті були нестача спілкування, шкідливі звички, гіподинамія, естетична та культурна безграмотність тощо.

Таким чином, в силу особливостей шахтарської праці та життєвого укладу родин гірників пасивні форми дозвілля – перегляд телевізору та читання – займали провідне місце у вільному часі шахтарів, їхніх дружин та дітей. З одного боку, таке проведення вільного часу зумовлювало інтелектуальний розвиток, з іншого – сприяло поглибленню культурної безграмотності.

Список використаних джерел та літератури

1. Вугільний Донбас у другій половині ХХ століття.// під ред. З. Г. Лихолобової. Донецьк, 2001. – 339 с.
2. Гордон Л. А., Клопов Э. В., Оников Л. А. Черты социалистического образа жизни: быт городских рабочих вчера, сегодня, завтра. М.:Знание, 1977- 368 с.
3. Ізмайлова К. В. Побут та дозвілля шахтарських родин у Донбасі в середині 60-х – середині 80-х рр.// Матеріали наукової конференції ДонНУ за підсумками науково-дослідної роботи за період 2007-2008 рр. – Донецьк: Цифрова типографія, 2009. – 394 с.
4. Соціологія: Курс лекцій.// під ред. В.М. Пічі. – К.: Заповіт, 1996. – 334 с.

Лариса Ямпольська

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ ТА ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА МІЖУРЯДОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ 1996 – 1997 РР.

Стрімкі зміни у системі міжнародних відносин на зламі 80 – 90-х рр. ХХ ст. вимагали опрацювання нових перспектив розвитку інтеграційних процесів на Європейському континенті. У середині 90-х рр. постала необхідність перегляду Маастрихтських угод, укладених 7 лютого 1992 р. 12-ма країнами-членами Європейського Союзу (ЄС). Відсутність єдності щодо змісту етапів розвитку Економічного і валютного союзу (ЕВС), стратегії політичного співробітництва, визначення місця Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) у системі зовнішньої політики та безпеки продемонстрували обмеженість положень Маастрихтського договору. Зміни та доповнення до консолідованих договорів про створення Євросоюзу були розглянуті на Міжурядовій конференції (далі МУК) держав-членів ЄС, що почалася 29 березня 1996 р. в італійському місті Турині і продовжувала свою роботу до червня 1997 р. Проект договору, підготовлений роботою конференції, в цілому був схвалений у червні 1997 р. на сесії Європейської ради в Амстердамі і став новою цеглиною в будівництві Євродому. Аналіз позиції правлячої еліти Великої Британії – країни, яка виконувала роль "фільтру" в прийнятті рішень стосовно перспектив інтеграції, вказуючи на перестороги від участі в тотальних процесах європейського будівництва, на МУК 1996 – 1997 рр. є проблемою даної наукової розвідки.

Аналізуючи стан наукової розробки теми, слід вказати на наявність загальнотеоретичних праць, що охоплюють вузлові питання розвитку євроінтеграційних процесів наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., зокрема українських дослідників В.В. Копійки і Т.І. Шинкаренка [1], російського вченого В.Г. Шемятенкова [2]. Проблеми внутрішньої організації, розподілу влади в структурах ЄС розкривають у своїх дослідженнях англійські історики Філіп Тоді [3] та Ніколас Мусіс [4]. Питанням еволюції системи управління в ЄС присвячена і монографія італійського дослідника Сандро Гоці [5]. Недоліком вказаних праць, попри їх фундаментальний характер, є відсутність аналізу ролі і місця національних держав в європейських інтеграційних процесах. Серед останніх наукових розвідок із проблеми участі Великої Британії в процесах європейського будівництва можна виділити праці сучасних українських британістів С.В. Толстова [6] та Н.Л. Яковенко [7], присвячені окремим аспектам трансатлантичної та європейської інтеграції Сполученого Королівства у другій половині 90-х рр. ХХ ст.

Для аналізу конфліктності європейського вектору в дипломатії Сполученого Королівства, боротьби між двома імперативами національної політики – "Британської Європи" та "Європейської Британії" [8] більш цінними є оригінальні дослідження. Відкритим єврофобізмом характеризуються монографії британських вчених М. Белоффа "Британія та Європейський Союз. Діалог глухих" [9] та М. Холмса "Джон Мейджор і Європа. Провал політики 1990 – 1997 рр." [10], де автори намагаються розкрити причини відмови Великої Британії від участі в окремих сферах європейської інтеграції. Питанням пошуку зовнішньополітичних пріоритетів і ролі Британських

островів в архітектурі безпеки та оборони Євросоюзу присвячені праці британських політологів П. Гордона [11], А. Бейліса [12], М. Зінкіна [13]. Досить незначна кількість досліджень як європейського, так і вітчизняного масштабів безпосередньо пов'язана з проблематикою МУК країн-членів ЄС 1996 – 1997 рр., зокрема праця французького політолога Ф. де ля Серра [14].

Важливим джерелом офіційної інформації про роботу британської делегації на МУК стали "Білі книги" британського уряду – офіційні урядові документи, які містять доповіді спеціальних міністерських комітетів з питань внутрішньої та зовнішньої політики держави, зокрема "Партнерство націй. Британський підхід до Міжурядової конференції Європейського Союзу" [15]; дискусійні папери британського уряду "Національні дебати на Міжурядовій конференції ЄС 1996 р." [16], меморандуми Міністерства закордонних справ та Міністерства оборони Великої Британії [17].

Аналіз праць із проблем реформування постмаастрихтської Європи показує, що практично недослідженими у вітчизняній британістиці залишилися питання, пов'язані з участю делегації Сполученого Королівства на Міжурядовій конференції ЄС 1996 – 1997 рр. у Турині. Таким чином, завдання даної наукової розвідки полягають у наступному: визначити особливості підходу Великої Британії до еволюції системи управління в ЄС; розкрити ставлення урядових кіл Сполученого Королівства до перспектив ЄВС, майбутнього розширення Євросоюзу; з'ясувати напрямки реформування європейської системи безпеки і оборони.

Необхідність ревізії Маастрихтських консолідованих договорів була викликана, по-перше, подальшою федералізацією Євросоюзу і зростанням негативу у ставленні урядових кіл і пересічних громадян країн-членів ЄС до втрати національної ідентичності [18]. По-друге, положення "Договору про Європейський Союз" щодо пріоритету норм європейського права над національним, розподілу повноважень між ЄС та державами-членами, інституційної системи набували гострої критики як такі, що породжують "дефіцит демократії" [1, 281].

Напередодні проведення Міжурядової конференції Європейська Комісія запропонувала державам-членам доповідь "Про посилення Політичного союзу та підготовку до розширення" [19], що викликало неабиякий резонанс у політичних колах держав-учасниць ЄС. На перше засідання МУК 29 березня 1996 р., яке проходило у Турині на рівні голів і міністрів закордонних справ держав-членів ЄС, були запрошені їхні колеги з країн-претендентів на вступ із Центральної та Східної Європи, а також Мальти і Кіпру. Основними питаннями конференції були: підготовка ЄС до нового розширення на схід і південь; внесення змін у створення ЄВС; вироблення спільної зовнішньої політики; підготовка інституційної реформи в зв'язку з майбутнім розширенням ЄС.

Слід зазначити, що до середини 90-х рр. ХХ ст. проєвропейська політика британського консервативного уряду Джона Мейджора зазнавала все більшої ерозії, про що свідчить жорстка позиція урядової делегації Великої Британії на МУК стосовно перегляду інституційних основ ЄС. Вже на початку конференції з'ясувалося, що група країн-членів ЄС на чолі з Німеччиною і Францією планувала форсувати утворення політичного та економічного союзу і перейти до спільної зовнішньої та оборонної політики. Як інформував громадськість тижневик "The Economist", британські "евроскептики" розцінили це як "повну втрату суверенітету будь-якою країною; наступним кроком могла бути тільки фізична окупація силами ворожої держави" [20, 52].

У "Білій книзі" уряду торі "Партнерство націй. Британський підхід до Міжурядової конференції Європейського Союзу", що вийшла 12 травня 1996 р., підкреслювалося, що "британські уряди рішуче налаштовані на збереження прав і обов'язків національних держав і керуватимуться холодною оцінкою британських інтересів" [15, 473]. Це вказувало на те, що держава буде виступати з жорсткими вимогами з наступних питань: зменшення повноважень надмірно "політизованих" структур – Європейського Суду та Європейського парламенту; перегляд спільної аграрної політики; прийняття нових заходів контролю над тероризмом, нелегальною імміграцією і "відмиванням грошей".

Дотримання терміну, окресленого "Договором про Європейський Союз" для реалізації ЄВС і переходу до євро в 1999 р., стало основним завданням перед 15-ма членами ЄС. На МУК ЄС не було досягнуто згоди щодо кількості країн, які зможуть вступити в третю фазу ЄВС. Критерії Маастрихтського договору створювали реальну проблему перед більшістю країн: рівень бюджетного дефіциту не повинен був перевищувати 3 % ВВП, а сума державного боргу – 60 % ВВП [14, 70]. Передбачалося створення двох угруповань: держави, які бажають взяти участь у єдиній валютній системі, але поки що не відповідають критеріям інкорпорації (Південна Євро-

па), та держави, які повністю відповідають критеріям, але відмовляються від цього зобов'язання з політичних мотивів (Велика Британія, Данія, Швеція). На МУК офіційний Лондон виступив проти тих пропозицій, реалізація яких привела б до посилення централізованого контролю над економікою та росту єврократії, діючи в дусі традиційної політики торі, спрямованої на послаблення державного регулювання і обмеження витрат ЄС, у тому числі й на соціальні програми, захист національного суверенітету в галузях охорони здоров'я, освіти та соціальної політики [21].

Необхідно наголосити на двоїстому ставленні Сполученого Королівства до такого питання, як розширення ЄС. Виступаючи проти інкорпорації країн із домінуванням в економіці аграрного сектору, британський уряд сподівався, що розширений Союз, насамперед за рахунок країн-членів Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) і Східної Європи, загальмує поглиблення інтеграційних процесів. Як підкреслював у своєму виступі в Королівському інституті міжнародних відносин 21 вересня 1995 р. голова британського форін-офісу Малкольм Ріфкінд, "деякі сфери інтеграції – соціальна економіка, введення єдиної валюти – не можуть бути прийнятними для членів нового союзу в перспективі його розширення до 20 – 25 держав" [22, 8]. Схваливши підписання угоди про створення спільного економічного простору між ЄС і ЄАВТ (1992 р.), уряд Мейджора виступав також за надання асоційованого, а в перспективі і повноправного членства країнам Вишеградської групи (Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині) [23, 49]. Саме Велика Британія сприяла підготовці умов для вступу цих країн у Євросоюз, допомагаючи адаптації їхнього законодавства до законодавства ЄС, а також через фонди "ноу-хау". Д. Мейджор реалістично враховував інтереси третіх країн, висловлюючись за таке розширення ЄС, яке "в далекій перспективі охопить і Росію" [24, 167].

Разом з тим Сполучене Королівство віддавало перевагу формуванню Європи національних держав, що дасть змогу захистити державний суверенітет і протистояти процесам уніфікації. У передвиборному маніфесті торі 1997 р. зафіксоване прагнення досягти пріоритету міждержавних стосунків у ЄС: "Уряд розглядає Європейський Союз як партнерство націй. Ми хочемо бути в Європі, але не управлятися з Європи, і не дозволимо Великій Британії стати частиною федеративної європейської держави" [25, 45 – 46].

Одним із основних для МУК 1996 – 1997 рр. було питання про інституційну реформу, оскільки комунітарна система ЄС, яка переживала проблеми навіть при 15 державах-членах, була непридатною для Союзу – 25. Ця реформа полягала в скороченні кількості комісарів Єврокомісії та обмеженні числа депутатів у Європарламенті до 700 осіб, щоб уникнути ризику блокування прийняття рішень у межах Ради. Велика Британія виступила проти розширення сфери використання принципу кваліфікованої більшості при голосуванні в ЄС, що суперечило принципу одноголосності, котрий був визнаний життєво важливим для таких питань, як зміна статей договору, оподаткування, інкорпорація нових членів, пошук нових фінансових резервів. Європарламент, на думку торі, повинен не вимагати розширення повноважень, а більш ефективно використовувати існуючі, що дозволяло б йому контролювати і стримувати витрати "єврократії", а також боротися з фінансовими махінаціями. Доцільно зауважити, що з метою демократизації в керівних органах ЄС британська делегація пропонувала введення групового головування в ЄС [16, 102].

Аналізуючи ставлення держав-учасниць ЄС до політичного характеру угруповання в середині 90-х рр. ХХ ст., слід відзначити, що Франція підтримувала ідею сильного повновладного центру. Німеччина пропонувала компромісний варіант: передати питання зовнішньої і валютної політики у ведення Союзу, а питання правопорядку, культури, освіти залишити в компетенції національних держав [5, 211]. Велика Британія виступала за ЄС як символічне об'єднання для економічного співробітництва і наполягала на тому, щоб за кожною державою зберігалися суверенні права. Така поліваріантність гальмувала спробу конституційної перебудови і розвиток процесів політичної інтеграції в межах Євросоюзу.

Особливий інтерес для Сполученого Королівства на Міжурядовій конференції 1996 – 1997 рр. становила третя опора маастрихтських процесів – питання зовнішньої політики та безпеки. Британський підхід до рішення цих питань базувався на сукупності факторів: міцні двосторонні зв'язки зі США і Співдружністю націй, статус ядерної держави, участь у військових операціях світового масштабу. Традиційно виступаючи за посилення координації зовнішньої політики країн ЄС, британський форін-офіс виходив із того, що спільна політика не може замінити національну зовнішню політику, і вимагав збереження міждержавного характеру зовнішньополітичного співробітництва і принципу одноголосності в прийнятті рішень. "Рішення, пов'язані з ризиком

для існування наших військових сил, – підкреслювалося в "Білій книзі" з питань оборони 1996 р., – можуть прийматися тільки національними урядами, підзвітними національним парламентам, а ні в якому разі не більшістю голосів у ЄС" [26, 12].

За історичною традицією, з 1949 р. Північноатлантичний альянс незмінно вважався наріжним каменем європейської безпеки, тому Лондон поставився з неабиякою підозрою до планів, здійснення яких могло б привести до послаблення або дублювання цієї організації. Північноатлантичний Альянс був механізмом забезпечення присутності США в Європі, а отже, і гарантом політичної стабільності в регіоні. Велика Британія віддавала перевагу НАТО ще й тому, що це був альянс суверенних держав, який не володів наднаціональними повноваженнями. В умовах, коли Франція та Німеччина відстоювали ідею наділення ЄС функціями в галузі оборони, Велика Британія знайшла прийнятну альтернативу в Західноєвропейському союзі (ЗЄС), оскільки співробітництво в його межах здійснювалося на міждержавному рівні і він вважався "європейською опорою" НАТО [27, 18]. Уряд Мейджора прагнув розмежувати сфери діяльності НАТО і ЗЄС, відводячи основній організації завдання забезпечення територіальної цілісності та безпеки в Європі, а допоміжній – участь у врегулюванні криз, миротворчі і гуманітарні операції, зокрема заходи по захисту від іракських ВМС і супроводженню союзницьких кораблів у 1990 – 1991 рр. у Перській затоці; створення поліетнічних поліцейських сил у Мостарі в 1994 – 1996 рр.; заходи контролю за введеним ООН ембарго в Середземному морі та на Дунаї [28, 116].

Отримані наукові результати з даного дослідження дозволяють зробити відповідні висновки. Для діяльності уряду Д. Мейджора був характерний прагматизм, який проявлявся в концепції країни "Європа за вибором", що дозволяла брати участь у тих сферах інтеграції, які не загрожують втратою національного суверенітету. Велика Британія, з одного боку, блокувала поглиблення інтеграційних процесів у межах ЄС, а з другого – виконувала роль "фільтру", ставлячи під сумнів життєздатність багатьох його програм, дотримання економічної і політичної безпеки країн-учасників.

Економічний аспект європейської стратегії Лондона базувався на послабленні регулювання з боку наднаціональних органів, обмеженні внесків у комунітарний бюджет і витрат ЄС. У питанні майбутнього розширення Євросоюзу офіційний Лондон займав двоїсту позицію: висловлювався за підтримку інкорпорації в ЄС країн, зокрема Вишеградської групи, що загальмує процеси політичної інтеграції; і виступав проти прийому аграрних країн, оскільки вирівнювання економік призведе до збільшення витрат із спільного бюджету.

Проаналізувавши зовнішньополітичні пріоритети Сполученого Королівства на МУК 1996 – 1997 рр., слід зазначити, що можливості зовнішнього розвитку НАТО форін-офіс вбачав у механізмі програми Північноатлантичного альянсу "Партнерство заради миру" 1994 р. [29], яка "забезпечує НАТО життєво важливу роль у перенесенні безпеки та стабільності до Центральної та Східної Європи, поєднуючи її з насадженням атлантичних цінностей, які мають таке велике значення для європейських народів" [30, 14]. На думку автора, подальших плідних наукових розвідок потребує дослідження філософсько-психологічних засад формування ідентичності британців, що впливає на визначення імперативів зовнішньої політики держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Копійка В.В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення / В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001. – 448 с.
2. Шемятенков В.Г. Европейская интеграция / В.Г. Шемятенков. – М.: Международные отношения, 2003. – 400 с.
3. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу / Ф. Тоді; пер. з англ. М. Марченко. – К.: К.І.С., 2001. – 142 с.
4. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу / Н. Мусис; пер. з англ. – К.: К.І.С., 2005. – 466 с.
5. Гоці С. Урядування в Об'єднаній Європі / С. Гоці; пер. з італ. К. Тищенко. – К.: К.І.С., 2003. – 286 с.
6. Толстов С. Позиція Великої Британії щодо європейської і трансатлантичної інтеграції / С. Толстов, Н. Яковенко // Дослідження світової політики: [зб. наук. праць]. – К.: Наукова думка, 1998. – Вип. 3. – С. 25-33.
7. Яковенко Н.Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство / Н.Л. Яковенко. – К.: Науковий світ, 2003. – 227 с.
8. Крушинський В.Ю. Британська Європа чи Європейська Британія. Великобританія в європейських інтеграційних процесах / В.Ю. Крушинський. – К.: Київський університет, 2003. – 214 с.
9. Beloff M. Britain and European Union. Dialogue of the deaf / M. Beloff. – Houndmills, Hampshire and London: Macmillan Press Ltd, 1996. – 172 p.
10. Holmes M. John Major and Europe. The failure of a policy, 1990 – 1997 / M. Holmes. – The Bruges group: Occasional paper № 28, 1997. – 98 p.

11. Gordon P. Does the WEU have a role? / P. Gordon // The Washington quarterly. – Winter. – 1997. – № 1. – P. 21-26.
12. Bailes A. European defence and security. The role of NATO, WEU and EU / A. Bailes // Security dialogue. – March 1996. – № 1. – P. 31-37.
13. Zinkin M. Does the United Kingdom need a foreign policy? / M. Zinkin // International relations. – April 1995. – № 4. – P. 23-28.
14. Серр де ля Ф. Европейский Союз. Проблемы и задачи / Ф. де ля Серр // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. – 1997. – № 4. – С. 69-76.
15. A partnership of nations. The British approach to the European Union Intergovernmental Conference 1996. Cmnd. 3181. – London: HMSO, March 1996. – 498 p.
16. Grabble H. The 1996 Intergovernmental Conference. National debates. Germany, Spain and UK / H. Grabble, K. Hughes // Discussion Paper 67, RIIA. – London, 1996. – 165 p.
17. Memorandum on the United Kingdom's approach to the Treatment of European Defence issues at the 1996 Intergovernmental Conference. – 1 March, 1995. – 76 p.
18. О "Федерации соединенных наций Европы" [Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.notre-europe.asso.fr>]. Доступ – 5.11.2009 г.
19. Из доклада Еврокомиссии к Межправительственной конференции ЕС "Об усилении Политического союза и подготовке к расширению" (1996 г.) [Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.europa.eu.int>]. Доступ – 5.11.2009 г.
20. The Economist. – 1996. – November 23-29. – P. 49-52.
21. The Financial Times. – 1997. – November 11.
22. Principles and practice of British foreign policy / Speech by the Malkolm Rifkind, Secretary of State for Foreign and Commonwealth affairs, Chatham House, 21 September 1995. – 36 p.
23. Забарко Б. Європейський Союз і Східна Європа / Б. Забарко // Політика і час. – 1996. – № 8. – С. 47-55.
24. Foreign Affairs. – Fall. 1992. – № 4. – P. 167-169.
25. You can only be sure with the Conservatives. The Conservative Manifesto 1997 / Published by Conservative Central Office. – London, 1997. – 49 p.
26. Statement on the defence estimates 1996. Ministry of Defence. Cmnd. 3223. – London, 1996. – 54 p.
27. Western-European Union 1954 – 1997. Defence, security, integration / Ed. by A. Deighton. – Oxford, 1997. – 127 p.
28. Капитонова Н.К. Приоритеты внешней политики Великобритании (1990 -1997) / Н.К. Капитонова. – М.: РОССПЭН, 1999. – 144 с.
29. Partnership for peace invitation issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council held at NATO head-quarters, Brussels on 10 – 11 January 1994 // NATO handbook. – Brussels: NATO office of information and press, October, 1995. – P. 265-268.
30. Rifkind M. Need for an Atlantic Community to better reflect US-European relations / M. Rifkind // NATO Review. – 1995. – № 2. – P. 13-17.

Андрій Грубінко

СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ТА БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ЄС ЯК АКТУАЛЬНИЙ ПРЕДМЕТ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАУКОВИХ СТУДІЙ (НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ)

Європейський Союз є унікальним об'єднанням європейських держав, яке поєднує в собі риси міжурядової організації, конфедерації і федеративного квазідержавного утворення. З часу формально-юридичного створення на початку 1990-х рр. невід'ємним елементом розвитку ЄС стала його "друга опора" – Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП), яка стала новим перспективним напрямом розвитку цієї насамперед економічної організації та реакцією на формування нової системи міжнародних відносин. З погляду сучасності цей складний, суперечливий постмодерний, а отже вельми привабливий для дослідження елемент і напрям реалізації ідеї європейської інтеграції багато в чому є визначальним з погляду перспектив Об'єднаної Європи. У цьому контексті має особливу актуальність дослідження політик ключових "акторів"-учасників-суб'єктів творення сучасного внутрішнього та зовнішнього обличчя Єдиної Європи, серед яких з огляду на специфіку своєї зовнішньої політики, традиційних підходів до євроінтеграції та їх трансформацій протягом останнього десятиліття виділяється Велика Британія.

Проблематика становлення і розвитку СЗБП у західній історіографії здобула велику популярність. Хрестоматійними стали візії євроінтеграції М. Араха, В. Волеса, С. Гоці, Д. Дайнена, В. Кернза, Н. Мусис, Ф. Тоді та ін. Частина публікацій присвячено участі Великої Британії у цих процесах (Р. Вайтмен, Т. Гарден, Ч. Грант, К. Марсден, К. Язвінські та ін.). Відзначимо вагомий вклад у дослідження проблеми російських вчених О. Барабанова, В. Барановського, Ю. Борко, Ал. Громико, В. Журкіна, Н. Капітонової та ін.).